

Foi'a besericésca si scolastica.

Organu alu provinciei metropolitane greco-catolice de Alb'a-Julia
si Fagarasiu.

Apare in 1 si 15 st. n. a fia-carei luni.

Abonamentele de cate 6 fl. v. a. pre anu se se adreseze
la tipografi'a seminariului gr. catolicu in Blasiu.

Manuscriptele si corespondintiele se se tramita francate
la redactiuni.

Anulu I.

Blasiu 15 Aprilu 1888.

Nr. 14.

Partea besericésca.

Joanu Inocentiu L. B. Clain de Szád

*orecandu episcopu alu romaniloru uniti din Transilvani'a si
partile adneze.*

IV.

Ex fructibus cognoscitur arbor. Joanu Inocentiu L. B. Clain de Szád in calea cea spinosa a apostoliei s'ale in locu de spini si maracini a semenu rose si crini, din cari posteritatea recunoscute i-a impletitu in anim'a ei cunun'a eternu lucitoria.

In vine'a Domnului, in dieces'a de odinora a Fagarasiului estinsa prin vai, preste riuri si prin munti — Joanu Inocentiu L. B. Clain a plantatu pomii salutiferi ai scientiei ale caroru fructe dulci le gusta stranepotii lui de astadi.

Cu abnegare de sine, cu espunerea fericirei proprie Joanu Inocentiu L. B. Clain a aperatu vine'a cea santa de ingerintie straine, ce eráu considerate cá totu atatea piedeci in calea prosperarei besericeii romane unite.

Lupt'a lui inceputa si portata cu energia pentru delaturarea starei anormale si pentru departarea influintiilor esterne a reesitu invingutore: cáci lupt'a lui erá drepta si santa.

In sensulu diplomei Leopoldine din 19 Martiu 1701: si episcopulu nostru si teologulu jesuitu avea jurisdictiune in diecesa, ma inca precum reése din tota tiesatur'a acelei diplome episcopulu aterná dela preotulu jesuitu in cele mai de frunte acte ale jurisdictiunei: cáci episcopulu nu poteá tiené sinode fora asistenti'a preotului jesuitu; nu poteá corespunde prin epistole, nice nu poteá tipari carti besericesci fora scirea si aprobarea acelu preotu; nu poteá aduce

sententie divortiali, nice nu poteá se judece pre subalternii sei fora intrevenirea teologului jesuitu, pre care densulu aveá se-lu provéda cu cele de lipsa si se-lu sustiena din venitele episcopiei s'ale.

Din care cauza episcopulu Joanu Inocentiu L. B. Clain in representatiunea s'a catra August'a Imperatésa Maria Teresia facia de acele inconveniente, nu s'a potutu retiené de a nu eschiamá: „**Heu dignitatem episcopalem! heu miseram nostram nulibi fors in Europa auditam sortem**“¹⁾.

La aceea stare anormale de lucruri se reporta si amarulu suspinu alu eruditulu ieromonacu basilitanu Samoila Clain, carele eschiamá: „*Asia romanii mai demultu intr'unu tipu, acumu altmentrea au fostu asupriti*“²⁾.

Pre tempulu episcopului Clain instituirea teologului latinu nu erá necesaria; pentrucá pre acelu tempu beseric'a romana unita aveá subiecte versate in teologia si in dreptulu canonicu.

Vicariulu generalu alu episcopului Clain: Petru Paulu Aronu, profesorii Gregoriu Maioru si Silvestru Caliani toti trei ieromonaci basilitani absolvasera cursulu de filosofia si teologia in Rom'a in colegiulu Urbanu. Gerontiu Cotorea éراسi ieromonacu basilitanu absolvase teologi'a in Tirnavi'a. Din Rom'a, Tirnavi'a, Vien'a si din alte institute clericali se intorceáu in continúu teologi absoluti in dieces'a Fagarasiului. Er' in clerulu din afara se afláu destui preoti si protopopi calificati precum apare din faptele sinodeloru tienute sub episcopulu Clain la anii 1732. 1739 si 1742 in cari se amentescu 12 asesori con-

¹⁾ Acte sinod. de J. M. Moldovanu tom. II pag. 89.

²⁾ Acte si fragm. de T. Cipariu pag. 88.

sistoriali, apoi se amentesce **Nicolau Popu** protonotariu apostolicu si in acelasi tempu protopopu in Bii'a si vicariu generalu preste partile superioare ale Transilvaniei si **Stefanu Popu Timandi** protonotariu apostolicu, protopopu in Jucu, vicariu generalu preste partea inferioara a Transilvaniei si preste partile adnexe: **Avramu Popu** protopopulu dela Dai'a, carele a portatu si oficiulu de protonotariu alu clerului, **Joanu Sacadate** protopopulu Blasiului si alti barbati, cari se vedu a fi fostu barbati esperti si calificati, căci numai asia ne potemu esplică escelentele propuneri facute in acele sinode.

In sensulu diplomei Leopoldine mai susu citate teologulu latinu pusu in costele episcopului romanu unitu aveá jurisdictione si putere in diecesa si elu nu erá subordinatu episcopului romanu, ci primatelui dela Strigoniu si superioritatei ordului jesuiticu.

Din asta cauza spre incungiurarea conflictelor intre episcopu si teologu si spre delaturarea acelei stări anormale: clerulu romanu in sinodele din 1739 si 1742 a pretinsu că paterulu jesuitu că preotu se fia supusu episcopului si că judecatoriu in cause se se oblege prin juramentu cumcă va fi credinciosu.

Din ce cause nu si-a esoperatu paterulu jesuitu licentia dela superioritatea ordului seu spre a poté prestá juramentulu poftitu, nu se scie. Atat'a inse e certu că clerulu romanu erá indreptatitu se faca o atare propunere; pentrucă intr'o diecesa că si intr'unu statu si că si in natura nu potu stá lenga sine in pace si nu potu functioná in linisce doue poteri coegali si independente; pentrucă scrisu este că: „Nu poteti servi la doi domni“¹⁾ si éراسi că: „Omne imperium iuter se divisum desolabitur“²⁾. Cu atatu mai pucinu se poteá suferi că preotulu se controleze pre episcopu si se-i dispuna: căci sacratissimele canone altmentrea dispunu: canonulu 38 alu ss. apostoli astufeliu graiesce: „*Presbyteri et diaconi absque voluntate episcopi nihil peragunto: ipsius enim fidei, populus Domini commissus est, et pro eorum animabus ab ipso repetetur ratio*“³⁾. Er' Pravil'a in partea I numita Indreptarea Legei la capu 68 se exprima asia: *Archiereulu este capulu si pastorulu, lui i s'a datu se caute si se judece pre preoti si pre omenii lui. Oile ce se dice omenii si ucenicii adeca preotii nu voirati se pasceti pre pastorii si invetiutori vostri. Pre archiereu dicu, că in locu de ucenici ce sunteti, ér' voi veti se ve faceti dascalii, se judecati pre cei ce au putere se judece si se ve invetie (Gregor. Teolog.). Fiesce care in ce togmel'a s'a chiamatu intru aceea se si fia“ (S. Paulu apost.). In nexu cu cele de*

¹⁾ Mat. 6, 24.

²⁾ Mat. 12, 25.

³⁾ Preotii si diaconii se nu faca nemica fora scirea si invoirea episcopulu pentrucă lui i s'a incredintiata poporulu Domnului, si dela densulu se va cere séma pentru sufletele acelor'a.

mai susu pecum si spre edificarea cetitoriloru, afu consultu a reproduce in acestu locu inviatiunile unui mare doctoru si sântu parinte alu besericea apuséne, inviatiunile santului Jeronimu adresate monacului Risticus din Galia, carnia i scriè acestea: „*Etiám muta animalia, et ferarum greges, ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt. Grues unam sequuntur ordine litterato. Imperator unus, iudex unus provinciae. Roma, ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebecca utero Esau et Jacob bella gesserunt. Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi, et omnis ordo ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In navi unus gubernator: in domo unus dominus: in quamvis grandi exercitu unius signum expectatur*“¹⁾.

Staruindu episcopulu Joanu Inocentiu L. B. Clain cu cunoscuta-i barbatia pentru abrogarea dispusetiuniloru diplomei Leopoldine mai susu amentite ce pre tempulu seu nu mai eráu de nece o lipsa, — a venitu in conflictu cu teologii jesuiti, caror'a le conveneau acele dispusetiuni. A trebuitu se fia mare incordare intre episcopulu Joanu Inocentiu L. B. Clain si intre teologii latini din dilele lui, si aceea incordare si ajunse culmea la anulu 1746 in 10 Septembrie candu episcopulu adusu in estremu prin persecutiunea urdita in contr'a lui s'a vediutu silitu a face usu de armele lui spirituali aruncandu din Rom'a saget'a excomunicatiunei asupra teologului jesuitu Josifu Balog si urmarea a fostu, că teologulu anatemisatu incongiuratu de toti, a cautatu se se duca din curtea episcopésca din Blasiu.

Acum pricepemu noi din ce cauza parintele jesuitu Nilles in opulu seu Symbolae vol. II., nu crutia de locu pre archiereulu nostru, ci lu incarca cu feliu de feliu de invinuirii, cari de cari mai tendentioase, mai incornurate. Auctorulu, carele a potutu afirmá in publicu: că Clain a adusu in Ardealu pre sihastrulu serbu din Bosnia că se strice unirea facuta cu beseric'a Romei: că Clain a coroboratu rebeliunea lui Hori'a, de ce se nu mai comita inca o impertinentia; de ce se nu si permita a reproduce in opulu seu mai susu citatu la pag. 599 o alta inventiune mai fabuloasa, si mai dehonestatore că celalalte, precum este acést'a că adeca Clain ar' fi conspiratu in contra statului si ar' fi fostu partasiu la rebeliunea, la seditiunea facuta in contra Casei Austriace de protopopulu unitu Nicolau Balomireanulu.

Multe miradienii si multi monstri s'au nascutu in lume. Asia in cartea lui Jobu²⁾, in sensu misticu cetimu despre Behemoth o fera cu coste de arame si cu spinare de feru care manca érba cá boii, apoi

¹⁾ D. Hier. Epist. Fam. Lib. II pag. 188 189.

²⁾ Job. 40.

despre Leviathan balaurulu cu capestru impregiurulu nasului. In Isai'a¹⁾ cetimu despre centauri, sirene, arici, onocrotali etc. Er' fabulele poetiloru naveza despre cerberus paditoriulu orcului lui Pluto, scosu din iadu de fabulosulu Heracle si dusu érași indereptu; despre stymphalide paseri rapitorie cu aripi si ciocuri de arama: despre porculu erymantiu, despre leulu nemeu: despre caii regelui tracicu Diomedu, cari mancáu omeni: despre chimera si despre hidr'a cu multe capete. Dar' despre o naratiune mai monstruosa, mai fabulosa si mai incornurata cá cea ce se gasesce in opulu parintelui jesuitu Nilles despre seditiunea protopopului romanu unitu Nicolau Balomireanulu in contra Casei Austriace — nu credu cá a auditu nece a cetitu vreodata cineva.

In chronic'a Ardealului nu se gasesce nece o jota despre seditiunea lui Nicolau Balomireanulu in contra Casei Austriace. Nece nu s'a pomenitu cá románu ardeleanu se se fia rescolatu canduva in contra acestei Stralucite Case, dela care romanii ardeleani si deschilinitu romanii gr.-catolici au fostu fericiti de a primí atatea binefaceri.

Ce vorbesce parintele jesuitu Nilles despre seditiunea lui Nicolau Balomireanulu in contra Casei Austriace? candu despre acestu protopopu numai atata se scie cá cu densulu si mai virtosu cu Joanu Sacadate protopopulu Blasiului si cu protopopulu Dragosi corespundeá episcopulu Clain din Rom'a, si cá episcopulu Clain necasitu pre vicariulu seu Petru Paulu Aronu cáci n'a vrutu se publice in diecesa anatem'a tramisa in scrisu asupra teologului Josifu Balog, — lu depuse din oficiulu de vicariu si in locul lui numi de vicariu pre protopopulu Nicolau Balomiru²⁾ comitiendu-i cá in contielegere cu alti protopopi se tiena sinoda diecesanu. Facundu vicariulu Petru Paulu Aronu aretare despre acést'a la curtea imperatésca din Vien'a, de acolo s'a tramisu la guberniu mandatu, cá toti cei ce se voru opune vicariului Aronu se se incarcereze, cu episcopulu nime se cuteze a duce corespondentia si pre Balomiru si pre protopopulu Dragosi se i puna la grea infruntare³⁾. Parintele Nilles inse in opulu seu symbolae vol. II pag. 597 dupa Hurmuzaki documente tom. 6 pag. 602 produce epistol'a unui Josif Michaud de datulu 21 Octobre 1748 catra baronulu Penklern, prin care acela face cunoscutu lui Penklern: „Cà înainte de asta cu doue luni unu popa cu numele Nicola, vicariu de ritulu grecu in Ardealu fiendu citatu la Vien'a, in locu se mérga acolo a fugitu aici si a vorbitu reu de beseric'a latina si a spusu cá romanii suntu persecutati, si cá elu are partida mare, si a promisú principelui, cá va

aduce in tiera pana la 16000 romani. Apoi mi-a dísu cá are de cugetu se mérga la Constantinopolu, catra altii a dísu, cá va mérga la Moscau: unde s'a dísu nu sciu, inse eu credu cá s'a dísu in Moldov'a“.

Acest'a este acelu actu importantu pre care se radima jesuitulu Nilles candu sustiene cá Nicolau Balomireanulu a facutu seditiune in contra Casei Austriace, si cá si episcopulu Clain a fostu in prepusu de rescola. Fost'a ore pop'a Nicola din epistol'a omului mai susu numitu unulu si acelasi cu protopopulu Nicolau Balomireanulu ori unu altu preotu diversu de acel'a nu se scie cu tota securitatea. Er' deca ar' fi fostu chiaru acel'asi nu pricepemu in ce ar' fi statu seditiunea lui? Cine i-au fostu socii lui de arme? in contra cui s'a rescolatu? candu s'a intemplatu seditiunea? In ce locu a eruptu rescol'a? in Moscau, in Constantinopolu ori in Moldov'a? Au dora in regiunile aerine? Ce efecte a avutu aceea seditiune? Ce s'a intemplatu cu acelu rebelu? Unde suntu actele compromitietorie? Unde suntu martorii, prin cari s'au doveditu unu lucru atatu de gravu? Epistol'a de mai susu a lui Josif Michaudu fora datulu locului nu probeza chiaru nemica si precum apare din cuprinsulu aceleia, auctorulu epistolei nu cunosceá trebile besericei romane unite, precum nu le cunosce nice paterulu Nilles. Cáci preotii si protopopii uniti deca erau aretati, cá facu ceva opusetiune, nu se citáu la Vien'a, ci la mandatu curtei se luáu la respondere prin guberniulu din Ardelu, si deca se afláu vinovati se admoniáu ori se pedepsiáu si mai reu. Si apoi deca ei se sentiáu pre nedreptulu apesati, nu recurgeáu la principele din Moldov'a, nece la Constantinopolu, nece la Moscau, ci la gratios'a curte din Vien'a ori la Santulu Scaunu Apostolicu¹⁾.

Dupa principiele de dreptu: celu ce nu se presenta in urma aloru 3 citatiuni simple s'en a unei citatiuni peremtorie: se dechiara de renitente, contumace, cerbicosu si se judeca cá atare. *Dato sed non concessu* cá Nicolau Balomireanulu a fostu citatu la Vien'a, concessu cá elu in urm'a citatiunei nu s'a prezentatu: prin aceea totu nu a meritatu se fia pusu de parintele Nilles in fruntea unei seditiuni in contra Casei Austriace, cu atatu mai pucinu se ar' fi cadiatu cá fora nece unu temeiu se implice in seditiune si pre piulu episcopu Clain.

De se-ar' fi constatatu catusi de pucinu, cá episcopulu Clain ar' fi conspiratu in contra casei domnitorie, in contra statului, atunci Sanctissimulu Pontifice Benedictu alu XIV nu-lu potea patrociná, atunci nu i se poteá acordá pensiune anuale de catra statu, si atunci clerulu romanu unitu nu l'ar' fi potútu alege si candidá din nou de episcopu, precum s'a intemplatu indata dupa mortea episcopului Petru Paulu Aronu

¹⁾ 84.

²⁾ Acte si Fragm. de T. Cipariu pag. 100.

³⁾ Ibidem pag. 102.

¹⁾ Clein ist. bes. in acte si fragm. de Tim. Cipariu. pag. 106. 114. 117.

in sinodulu electoralu din 30 Juniu 1764, si atunci curtea din Vien'a nu ar' fi concesu din partea s'a episcopului Clain se se pota intorce in Ardealu¹⁾.

Parintele jesuitu Nilles cu tote acestea pentru aperarea causei s'ale a aflatu consultu a scrie despre episcopulu nostru Clain si unele cá cele de mai susu. Din care cauza ne vedemu indemnati a reflectá pre parinti'a s'a cu aceste cuvinte: „*Parce a detractioe linguae: custodi sermones tuos, et scito quia per cuncta quae de aliis loqueris, tua conscientia iudicaris*“²⁾.

Din viéti'a pastoralá

de Titu Budu.

PARTEA 1.

Vieti'a privata.

1. Economí'a.

Cari suntu parochiile cele mai bune, despre ce se potu cunosce acele? intrebá odata unu preotu teneru betranulu lui confrate i-a respunsu latinesce: „Felix illa parochia ubi non sunt ista tria: dominus, miles et publica via“ vel: „Moyses, Aaron et Elia“. Inse glumetiulu betranu a disu aceste sine ira et studio, fara a voi se vate-me pre ceneva.

Multi seculari lauda viéti'a cea lina, idila, pacinica si patriarchala a parochiloru de pre sate.

Se vina numai densii si se petreáca intre noi si voru afía in locu de idilu proza destula si amara.

Voru afía cum-cà poporulu nu e asia de bunu, blandu si ascultatoriu precum cugeta densii si cumcà adeseori si in multe forme suntu amarite dilele pastoriloru suffetesci.

Se retacu altele, amintescu numai neplacerile impreunate cu ducerea economiei, cari detragu forte multu din viéti'a cea idila de multi laudata.

Despre economía parerile suntu forte varie.

Unii dintre preoti o tienu de lipsa, áltii folositoria áltii din contra ar dori se nu fia siliti a duce economía ci se aiba plata ficsa banala.

Langa care e dreptatea?

Amu poté se respundemu nu e auru totu ce scilipesce.

Noi preoti romani de pre sate cauta se ducemu economía, deórece din economía scotemu o parte a veniteloru nostre pentru sustienerea familielor nostre.

Pentru ducerea economiei unu preotu betranu a datu urmatórele sfaturi:

1. Scola-te in diori de di, dispune cu servitorii seau cu servitoriulu teu, espune-le ce au de lucratu, si i dimite la lucru. Mai alesu nisuesce a tiené unu servitoriu bunu, déca 'lu vei platí si mai bene, cà adeseori nepotendu tu se stai dupa lucratorii tei vei avé in cène te increde. Seau tiene unu supraveghiatoriu bunu, care pentru pucina remuneratiune, te va inlocuí

bucurosu, si nu vei fi silitu a stá tu langa lucratorii tei in tina si ploia, in frigu si in caldura.

2. Se nu faci dispusetiuni contradictorie, dar' ce ai dispusu o data lasa se se si efeptuesca, de si nu ar' urmá succesulu doritu.

3. Nu lasá se se incuibe lenea in cas'a ta, dar' neci la campulu teu se nu se lenevésca neme.

4. Tiene ordine in tote si atátu tu cátu si ai tei se gatiti tote la tempulu seu, se ve calcati si se ve scolati la tempulu seu, dar' tu se priveghiezi adeseori, cà se scie ai tei cà ochii tei si noptea suntu deschisi.

5. Nu detrage plat'a servitoriloru tei, neci mancarea dela lucratorii tei, muncitoriulu are lipsa de chrana.

Dà lucratoriloru tei si tempu de recreatiune, prin acést'a i vei atrage catra tene si voru lucrá mai voiosi.

6. Indémna pre servitorii tei se implinésca rogatiunile de deminetia si de séra, se amble regulatu la beserica, premergandu cu esemplu bunu soci'a t'a si casenii tei.

Catra aceste mai adaugemu cum-cà preotulu pote se amble pre campu cu lucratorii sei, dar' se nu tramita cu aceia pre soci'a s'a, cu atátu mai pucinu pre fetele sale, cá se nu fia silitu a ascultá glumele cele picante a lucratoriloru.

Mai incolo e lucru dejositoriu pentru statulu preotiescu, cá preotulu se tiena cornele plugului seau se taie érb'a tota diu'a dinpreuna cu poporenií sei; preotulu poté duce economía si in parochi'a cea mai mica fara se fia silitu se sape si cosésca.

Dar' mai alesu avendu familia, debue se-si aduca aminte, cà cosindu seau tienandu de cornele plugului se pote ostení si cadé in morbu greu, candu i voru fi mai mari spesele pentru medicine, decatu folosulu din economía.

Multor'a intru atata le place economía, incatu neci nu sciu graí despre altu ceva, — déca te intalnesci cu densii alu treilea cuventu e economía, aratulu, semenatulu, facutulu fenului scl. incatu cugeti cà graiesci cu unu plugaru si nu cu unu preotu.

Áltii din contra negliga cu totulu economía, facundu-se chiaru de risu.

Am auditu despre unu preotu, care a strigatu pre servitoriulu seu se scota din ocolu vitele cari a intratu pre port'a deschisa, necunoscardule cà acele-su a densului.

Acela a lasatu ducerea economiei in grij'a sociei sale, ér' densulu — dora a cetitu — ba nu . . . ci a siediutu tota diu'a intre si langa pocale.

Er' altulu in zelulu celu mare maná boii dela doua cara incarcate cu greuntie ce le duceá la tergu.

¹⁾ Acte si fragm. pag. 107. 114.

²⁾ D. Hier. Epist. Fam. Libr. II pag. 169.

Unele că aceste nu servesc spre onórea nemenui.

Suntu preoti, carii pentru economia negliga si agendele oficióse chiaru si rogatiunile.

De cate-ori nu remane inseratulu de sambata si din presér'a serbatoriloru pentru-cà preotulu e la lucratori seau gata claiá de fenu, si se duce tardiu acasa fara a recitá baremi unu psalmu.

Preotulu se nu petreca óre intregi in grasdu, deorece vestmentulu preotiescu si mirosulu de animale nu convinu.

Si noi dicemu cum-cà e de lipsa si folositoria economi'a, inse preotii se tiena inaintea ochiloru observatiunile mai susu espuse.

Da se nisuésca a dá esemplu bunu poporeniloru sei, a studíá economi'a, spre care scopu se cerceteze espusetiunile economice si industriale, se nisuésca a duce o economia de modelu si rationala, deorece prin acést'a voru influentiá asupra poporului, — ar' cascigá védia inaintea credinciosiloru fara se amintescu folosulu celu mare care l'ar produce prin acést'a la poporu.

2. Pastoriulu sufletescu cá artistu.

Artistulu din lucrulu seu trage folosu intreitu: casciga venitu, vioitiune spirituala si taria trupésca; de aceste are lipsa si preotulu.

Preotii cá atari au si tempu liberu, si adeseori nu scíu ce se se faca de uritu, potu dara a se cuprinde si e bene se se si cuprinda cu ceva maestria; inse acést'a se fia ceva secundariu pentru care se nu negliga oficiulu celu sântu seau se nu se dejosésca pre sene insusi. Art'a, maestri'a pentru preoti se fia numai recreare.

De esemplu ar' fi dejositoriu pentru preotu a se face zidariu, a lucrá cu varu, caramida si altele.

Ocupatiunile oneste nu dejosescu neci pre preotu cum e maiestri'a a face orologia.

Unu preotu in fómatea din 1816 a facutu servitie mari si a scapatu pre multi de mórtea grosnica cu pretiulu orológeloru cari le lucrá cu multa istetime.

Ocupatiune frumósa si placuta e si gradinaritul, si e mai pre susu decatu multe alte ocupatiuni, inse neci aici nu e iertatu a trece preste marginile cuvenincióse. Suntu preoti carora le placu florile, facu pentru ele spese mari, procuréza semèntiuri si radecini scumpe si daca se usca cate un'a facu plangere mai mare ca Rachilu candu isi plangeá coconii.

Altii suntu botanici mari, stringu totu felinlu de frundie, plante si radecini, si nu scíu deosebí sementi'a de tómma de cea de primavéra.

Se afla intre fratii preoti si cate unu entomologu, cautatoriu si stringatoriu de insecte. Acestia adeseori se facu de risu, cà poporulu nostru nu e dedatu a vedé pre preotulu seu scormonindu sub pietri si intre stanci.

Dar' suntu si ocupatiuni frumóse d. e. pomaritul si stuparitul.

Suntu preoti cari a ajunsu parte cá pomologi parte cá stupari la renume mare, si suntu benefacatorii poporului indemnandu si invetiandu pre aceia la cultivarea pomiloru nobili.

Aievea omulu simte mare bucuria candu vede resarindu sementi'a semenata, vede crescandu mladitia si pomutiulu de densulu pusu, vede in florindu altoiulu de densulu altuitu si pote se guste din rod'a pomiloru de densulu sediti. Gradin'a parochiala fora pomi nobili e góla.

Noi preotii debue se cercámu midíloce oneste de cascigu pentru poporulu care seracesce, celu mai onestu si usioru midílocu este resadirea de pomi, din cari poporulu pote cascigá si mancare si venitu, si deca are poporulu venitu ne platesce mai usioru si pre noi.

Decatu pomaritul nu sta mai josu neci stuparitul.

Candu esperiezi reutatea lunei si te petrunde o amaritiune vediendu cum-cà si intentiunile tale cele mai salutarie se descensidera si nu au efeptulu doritu, catu de cu dragu te duci in stupina t'a intre albinele cele sínguincióse a meditá despre intieptiunea cea nemarginita a lui D-dieu.

Suntu si alte ocupatiuni, inse acele suntu imprenmate cu mai multe necasuri si neplaceri.

Unu preotu orecare a invetiatu compactori'a si legá cartile forte frumosu, incatu toti preotii din acelu tienutu tramiteáu cartile sale la densulu pentru legatu; a rescintu acést'a unu compactoru si a disu: deca si preotii líáu panaa nostra, cum vomu traí noi, preotii se remana langa biblia.

Altulu erá mesariu cum se cade, tote mobilele din chillile lui erau lucrate si inca frumosu de densulu, lucrá cu gelaulu dí si nopte. Vediendu aceste unu confrate a lui, a disu intru sene: Dómne de cate ori a neglesu fratele meu pentru mesele si scaunele lui rogatiunile, si de cate ori nu s'a pregatitu la predica. . . .

Brodaritul si alte lucruri muieresci nu convinu cu statulu preotiescu.

Este inse frumosu si de laudatu deca preotulu se ocupa cu art'a picturei, care este fic'a besericeii.

Inse ve rogu se nu ve faceti de risu cu pictur'a, cá de esemplu acelu confrate care avendu placere catra colorile intunecóse, a pictatu de nou cu man'a lui tote icónele din beserica, ér' popornlu a risu de santii lui cei negri; din contra altulu avendu placere catra colorile cele mai vederóse, nu numai a pictatu astfelin beserica ci a implutu tote ferestile besericeii cu sticle colorate, si in serbatori'a proxima fiindu sóre frumosu perulu preotului straluceá a auríu nasulu curatorelui sclipeá a rosíu, a fetului verde, notarasiti'a

straluceá în toate colorile. . . si a urmatu sioptiri si risete si a debutu se se puna perdele pre feresti.

Unulu alu treilea erá mai modestu, sa indestulitu cu pictarea chilieloru sale, inse cadiendu de pre scarutia erá se-si rumpa manurile.

Se afla între preoti matematici, geologi ma si astrologi.

Aceste inca suntu ocupatiuni frumóse, inse se nu treca in estravagantia d. e. se nu-si sfarme capulu preotulu a aflá unu mobile perpetuum seau ceva carutia de sene amblatoria.

Unu preotu a probatu a compune o móra de sene amblatoria, a lucratu si spesatu multu, si in urma inaintea unui publicu numerosu a asiediatu mor'a in gradina s'a, a tornatu in cosiu greuntie si a pornitu mor'a, care a si amblatu cate-va minute, apoi a inceputu a se desface, a sari rotile care incatr'o, ér' publiculu a fugi, si a remasu bietulu preotu cu mora lui sparta, care mai multu neci a potut'o compune.

Preotii din Maramuresiu i-si voru aduce amente de acelu repausatu confrate.

Altulu a voit'u a se produce cu o carutia de sene amblatoria, si dicea cá numai o rota i mai lipsesce, unu amicu i-a disu in gluma: si deca vei gata si rot'a aceia, dupa regula vei prinde la caru doi cai. . . .

Între celelalte ocupatiuni potemu amenti si venatulu inse de si acest'a nu e strinsu opritu, totusi mai alesu preotii scurti la vedere se se lase de acést'a ocupatiune.

Unu scrietoru dice între altele: Unii dintre apostolii Domnului a fostu pescari, altii pote ceva maestrii, inse neci unulu n'a fostu venatoriu. Pusica si glontiuulu nu suntu pentru mana care da benecuventare.

Decatu venatulu mai bene pescuitulu.

Suntu unii preoti carora le place pasasaritulu si le place a prinde paseri si a le tiene in chiliile loru. Acést'a nu e întredisu inse a lasa inseratulu si a merge dupa paseri nu e ertatu.

Altii cu placere coaduna anticitati, cerca dupa minerale, ape minerale scl. aceste suntu impreunate cu spese mari si arareori cu succesu.

In urma debue se amentimu ceva si despre medicina.

Odinióra preotii erau si medici, astadi nu potu figurá cá atari, deorece cu pucina cunoscintia invetiata din mediciná pastorala nu potemu stá facia cu sciintiá forte desvoltata a medicinei.

Dar' e bene a cunosce medicinele de casa, a dá consiliu in unele morburi, a intende pote si celu de autaiu ajutoriu la unu morbosu . . . inse a prescrie medicinii si a le dá acele morbosiloru nu e consultu.

Unu preotu erá omeopatu si a vindecatu cu medicinele sale gratisu pre multi morbosii, inse odata unulu a moritu indata ce a inghititu medicina lui, avutau apoi neplaceri destule, întrebări si citatiuni

pre la comitatu. Se intempla acést'a si cu medicii, inse densii nu se facu de risu.

E fericitu omulu care nu e silitu a se folosi de culin'a cea latina, inse deca suntemu morbosii, seau suntu morbosii poporeni nostrii, e mai bene a ne folosi si de prescrierile medicului, decatu se ne prescriemu noi insine, caci si scriptura dice: *Asculta de medici.*

(Vá urmá.)

S. Pareseme pre tempulu S. Chrisostomu.

5. Pre tempulu s. Chrysostomu in s. Pareseme se instruá *Catechumenii* adeca cei ce se pregateau la primirea botezului, — in inchiaturele credintiei, despre acést'a aflamu aceste marturisiri:

„*Voiamu inainte de toate se aretu — scrie numitul s. Parinte — cá pentru ce au satoritu prin lege parintii nostri, cá nu intr'alta parte a anului, ce in acestu tempu se se initiedie (in inchiaturele credintiei) fii besericei? pentru ce dupa invetiatur'a data, numai deca v'ati descultiatu si desbracatu, asia desculti si cu o unica tunica sunteti tramisi la esorcizare. Nu inzedaru, neci fora ratiune ni s'a preserisu noue acestu vestmentu si acestu tempu, ambele aceste au ratiune mystica si tainica.*”

Si cumcá in acestu citatu espresiunea „*in acestu tempu*” aieve se referesce la tempulu s. Pareseme, se cunosce din cele antecedente ale citatului, unde asia se dice: *Treidieci de zile*) suntu inca, si Imperatulu ceriurilor ve restitue pre voi in patri'a de sus, in Ierusalimulu acelu liberu, in cetatea ceresca . . . Imperatulu ve va dá atunci in man'a nostra paharulu acelu infricosiatu (s. cuminecatura) plinu de potere multa, si mai pretiosa de cátu amendoue creaturele. Cei initiati cunoscu poterea acelui paharu, si voi inca veti cunosce nu preste multu. Aduce-ti-ve aminte dara de mine, cându veti veni intru ace'a imperatia, cându veti primi vestmentulu celu regale, cându ve veti imbracá in purpura intensa in sangele celu Domnediescu.* (Catechesis I ad Illuminandos T. II p. 223).

„*Aceste treidieci de zile ve suntu voue in locu de palestre, gymnasia si de exercitia*” (l. c. 4 pag. 228). Éra

Cu ocaziunea conciei in cartea facerei, tienute in s. Pareseme acést'a scrie: „*Intr'ace'a i-am invetiatu pre cei neinitiati cari eráu in adunare, cá se se pregatesca la chiamarea cea spirituala, si scuturandu somnulu lenevirei, cu doru inflacaratu se steie gata la primirea daruriloru ceresci, si se grabesca la cela ce daruesce iertarea peccatorulu*” (Hom. XII in Gen. l. c. pag. 97).

Incátu se tiene de disciplin'a obervarei, respective a tienerei postului din partea credintiosiloru, aflai de notatu aceste urmatore:

*) Se dice pentru-cá omili'a acésta o a tienutu s. Chrysostomu in Sambat'a septemanei 3 in postu an. 387.

6. Mai înainte de apucarea postului s. pareseme, se pare că s'a ținut în diu'a premergătorii, *repostire* sau *lasatulu de carne*, cu cantece și în sațiu necumpetatu.

„Si ôre ce folosu este din beti'a de ieri și continua imbetare. Ce dicu dobanda! mai multu dauna și nefericire întoherabila se ascépta din ace'a . . . Spune-mi rogute, ce e mai neplacutu și mai uritu, decâtu că aceia, cari până la mediulu nopției bându la vinu, la resarirea sôrelui eshalédia vinulu, că și cum acuma l'ar' fi beutu, unii că atari, suntu neplacuti și de risu tuturoru ce-i ce i intempina“, (Hom. I in Gen. l. c. p. 23) de aci apoi trece la esplicarea folosului postului.

Éra într'altu locu scrie: „Ar' fi trebuitu că adi și în sambat'a trecuta se ve vorbescu despre postu; și neme se nu dica, că acést'a nu ar' fi postu lu loculu seu. Pentru-că în dile de postu nu e de lipsu de sfatu și de admoniare, căci însasi present'i a dilorulu (de postu) și pre cei mai negligenti i-induplica la postire; dara pentru ace'a că multi ômeni mai înainte de ce ar' incepe postulu, chiaru că și cum fôlele ar' fi se se supuna la nescie obsesiuni lungi, prevenindu-lu (postulu) se dedáu betiei și imbetarei“, (Hom. 15 ad pop. antioch. I T. II p. 153).

7. Se pare că și cum nu ar' fi postu mandatu strensu de postire, respective de ajunu preste totu decursulu S. Pareseme, că asiá scrie:

„Toti au datina a întrebá în pareseme, că care câte septemâni a paresemeloru a postitu (jejunavit), și se pôte audi, că acestia au postitu dône, alții că trei, și érași alții că tôte septemânile. Déca ar' dice cinev'a că totu tempulu paresemeloru a postitu, tu-i di: aveamu inimicu și cu acel'a m'am impacatu, aveamu datina de a huli, și m'am retienutu“, s. c. l. (Hom. XVI 6 ad pop. antioch pac. 169).

Postu-au inse și de acei'a, cari erau de totu zelosi în postire încátu posteau 2—3 dile neinteruptu cu postu uscatu.

„Suntu unii dice carii emulédia între sene în abstenere dela mancari, facandu abstenere mirabila: unii petrecu ajunându dône dile întregi, alții se abstienu nu numai de vinu, ci de oleu și de ori și ce fiertura, și întregi paresemele petrecu numai cu pâne și apa“, (Hom. 4 ad pop. ant. l. c. p. 68).

8. Preste totu Sambatu și Domineca nu se țiene postu cu ajunu. „Precum în căi publice suntu statiuși și ospetarie, unde calatorii osteniti se respira și se odihnescu . . . asiá a statoritu și Domnulu, că pentru acei'a, cari au suscepulu cursulu Jejuniuului în pareseme **cele dône dile ale septemanei**, se fia că și nescie statiuși de odihna, porturi și limanu, că relacsandu în câtu-va în acele dile în trupu osteneal'a postului, și recreandu sufletulu, dupa acele dône dile mai cu voia se percurga calea cea apucata“.

(Hom. XI in Gen. 1, 2, l. c. p. 91 și 92 Cfr. Hom. X in Gen. l. c. p. 82).

9. În pareseme s'au abstienutu nu numai de carne, ci și de pesci și de paseri.

„Se postésca gur'a dice de cuvente hulitorie și spurcate. Ce folosu că ne abstienemu de **pesci și de paseri**, dara ródemu și mancamu pre frati“. (Hom. III ad pop. ant. 5 l. c. p. 53).

10. Complinierea s. pareseme a fostu septeman'a cea mare sau cea dintre Dominec'a Floriloru și Dominec'a Inviarei. Spre a se cunoște cum s'a celebratu ace'a, și eu voiu complini de asta data seri'a notitiiloru mele cu descrierea acelei septemani sante și mari:

„Éta am ajunsu la finea paresemeloru, și am perfacutu navigarea postului, și cu ajutoriu lui Domnedieu am ajunsu la limanu . . . la **septeman'a cea mare**. Acum'a mai multu decâtu mai înainte trebuie se avemu înaintea nôstra scopulu postului, trebuie se versamu lacrimi mai ferbinti, se facemu marturisire curata și accurata a pecatelorulu, în binefaceri avemu se ne aretamu mai zelosi, se damu elemosyna abundanta, se facemu dreptate, blandetia și alte vertuti; că fiindu ornati cu atari vertuti, cându vomu ajunge la Dominec'a Pusciloru, se ne bucuramu de darnici'a Domnului“. (Hom. 30 in Gen. l. c. p. 273 mai totu cu aceste cuvente și în Hom. in magnam hebdomadam T. v. p. 519 Cfr. Hom. XX ad pop. antioch. l. c. p. 197).

Deci S. Chrysostomu, septeman'a din ainte de pasci o numesce „mare“. Ratiunea careia asiá o desfasuira: „Mare se numesce nu pentru-că dóra în aceste ôrele suntu mai lungi . . . neci că ar' avé mai multe dile . . . ci pentru-că în aceasta ni s'a daruitu, nescari bunetati mari și nespuse. În ace'a s'a deslegatu lup't'a cea îndelungata, s'a omoritu mórtea, s'a stricatu blastemulu, s'a deslegatu tyran'a diavolului și poterile lui s'a frantu. Domnedieu s'a impacatu cu omulu, ceriulu s'a deschisu, ômenii cu ângerii împreuna au petrecutu, cele departate s'au unitu, paretelu s'a stricatu, Domnedieulu pacci, cele ce suntu în ceru și pre pamântu tôte le-a impacatu. Dreptu ace'a, septeman'a aceasta o numimu mare, pentru-că atâtâ multime de bunetati din destulu ni-a daruitu Domnedieu într'aceea“. (Hom. 30 in Gen. l. c.).

Nu potemu se nu citamu aci și unu altu locu frumosu referitoriu la septeman'a mare, care locu dupa S. Chrysostomu asiá suna:

„Ceea-ce pentru guvernatori este limanulu, și pentru atleti coron'a, ace'a ni este noua septeman'a accast'a, adeca capulu bunatatiiloru, pentru-că este vorbu dejá de corona. . . . Si precum septeman'a aceasta este capulu tuturoru septemanieloru, asiá este și sambat'a din accast'a septemana capulu acesteia.“

Déca Domnedieu atari bunetati ne-a daruitu in ace'a, noi asemenea suntemu datori se aretamu reverintia si onóre facia de ace'a. (Hom. 30 in Gen. I. c.).

Onórea aceasta aieve o si aretati priu ace'a, cà „in|ace'a multi indoiescu zelulu loru, unii tienu postu mai strictu, altii priveghiari sacre, unii facu binefaceri mai abundante, éra altii cu lucrarea fapteloru bune si cu victia pia voiescu a adeveri marimea binefacerei date noua de càtra Domnedieu in aceasta septemana“.
| |

„Precum atunci cându Domnedieu l'a suscitatu pre Lazaru, toti Jerusalimitenii au iesitu intru intempnarea Lui, si prin multimea adunata s'a adeveritu, cà aieve l'a inviatu pre Lazaru, chiaru asia si zelulu doveditu intr'aceasta septemana mare, este argumentulu marirei celoru severitate intrens'a. Nu dint'r'o cetate iesimu, cari adi intempnamu pre Christosu, neci nu mai din Jerusalmu, fàra din tóta lumea bisericeii estinse iesimu intru intempnarea Lui, neci portamu numai stelpàri, ci aducemu lui Christosu binefacere, umanitate, virtute, postu, lacreme, rogatiuni, priveghiari si totu feliulu de fapte ale pietatei“ (Hom. in hebdomad. magnam. I. c.).

„Insii imperatii prin faptele loru aréta càtu de multu pretiuiescu acele dile, demandandu adeca cà toti cei ce tractédia lucrurile cele civile, acele dile se le tiena cà serbatori si dile de pausare, se se inchida usiele judetioru, se incetedie totu feliulu de cause litigióse, cà astufeliu cu mare linisce si tranquillitate se póta fia-cure se alerge la exerciarea fapteloru spirituale. Si nu numai atàta, ci aréta si o alta libertate: anume ace'a, cà voindu dupa poteri omenesci a imitá pre Domnulu, dau libertate celoru ce suntu in temnitia“ (Hom. XXX in Gen. T. IV p. 274).

Atât'a facia de celebrarea generala a septemanei celei mari. Unele dile inse ale septemanei erau mai destinse, si anume Joi'a, Vineri si Sambata. Anume:

11. *Joi'a mare* erá cu deosebire diu'a ace'a, intru carea mai multi se impartasiáu cu s. eucharistia.

In omili'a I „de proditiione Judae“, carea o a tienutu in Joi'a mare cându fú vendutu Christosu de càtra Jud'a asiá dice:

Pentru ace'a trebuie cá numai pre scurtu se concionedie, pentru-cà vede cum-cà „multi credintiosi se grabescu la cuminecatura cu mysteriale cele infricosiate“.

Invetiatur'a aceasta apoi amesuratu trebuintiei sufletesci a credintiosiloru o si intrunesc astu-feliu, cà antaniu vorbesce despre vendiarea lui Christosu, de aci trece la pertractarea asiedimentului s. sacrificiu eucharisticu la cin'a cea mystica, apoi aréta identitatea sacrificiului altariului cu sacrificiulu crucei, acesteia urmédia indemnare la impartasire curata, carea este tient'a paresimiloru, si cá de argumentu pentru aceasta impartasire curata, revóca in memori'a

credintiosiloru, rogatiunea Domnului, si sarutarea pazei din s. liturgi'a, apoi in urma adauge: „*E dejá tempulu cá se te apropii la mész'a cea infricosiata*“ „*mergi la sacrificiu orendu si santu, Christosu zace immolatu, recugeta cá pentru cine, si apoi cu curata conscientia, cu temperantia si cu grigia se te apropii*“, (Hom. I si II de prod. Jud. (fr. Hom. Vidi Dominum 3 T. VI p. 139).

Desi am disu mai susu, cà mai cu séma Joi'a mare erá dedicata pentru s. impartasire, dara prin aceasta nu voiu se dicu, cà in celelalte dile pàna in Dominec'a inviarei nu s'ar' fi marturisu si cuminecatu credintiosii, precum aceasta intru adeveru asiá a si fostu, precum se cunoşce din homiliile despre proditiunea lui Jud'a, de cruce si de lotru (un'a tienuta in Vinerea mare si alta in Sambata mare), unde aréta folosulu marturisirii si-a cuminecaturei curate. (T. II p. 393—417).

(Vá urmá).

Revista.

(Asistenti la Tronulu Pontificiu). „*Moniteur de Romé*“ diuariulu oficiosu alu S. Scaunu apostolicu ne aduce imbucuratórea scire, cà Illustritatea Sa *Michailu Pavelu*, episcopulu romànu gr.-catholicu de Oradea mare, Dr. *Victoru Mihali* episcopulu Lugosiului si Dr. *Joanu Szabó* episcopulu de Gherla au fostu numiti de càtra Sant'a Sa Sumulu Pontifice Leonu XIII de *Assistenti la Tronulu Pontificiu*.

(Daruri mari). Sant'a Sa Pontificele Leonu XIII a daruitu in anii diu urma unu milionu de franci pre sému s. congregatiuni de Propaganda despoiate prin guberniulu italianu de bunurile sale fonciarie. Er' cu ocasiunea jubileului sacerdotalu generosulu Pontifice a immultitu fondurile acelei congregatiuni inca cu 500,000 franci!

(Denumiri). *Juliu Ratinu*, cancelistu la oficiulu diecesanu gr.-catholicu din Lugosiu s'a denumitu de *capelanu* in parochi'a gr.-catica a Lugosiului si de *diaconu* la biserica catedrala de acolo.

(Preoti noi in dieces'a gr.-cat. a Lugosiului). In 5 Apriliu a. c. la serbatórea „*Bunei Vestiri*“ s'au hirotonitu de preoti *Victoru Porutiu* si *Romulu Rac'a* teologi diecesani absoluti in seminariulu archidiecesanu din Blasiu, si celu de antaniu s'a dispusu de administratoru parochialu in Cârnecea, ér' *Romulu Rac'a* de cooperatoru II in parochi'a Silasiu in protopopiatulu Buziasului.

(Necrologu). *Juliu Lupanu* fostu administratoru parochialu in Palat'e a in protopopiatulu Catinei dupa unu morbu vehementu a repausatu in Blasiu in 14 Aprilie a. c. la socrii si parintii sei in etate de 27 ani servindu 3 ani cá preotu.

Fia-i tierin'a usidra!

 Rugamu pe stim. abonanti, cari înca nu si-au achitatu abonamentul se binevoiesca a ne trimitte pretiulu.

Partea scolastica.

Istori'a naturala in scól'a poporala.

Istori'a naturala se imparte in trei regne: in regnulu animaleloru, plânteloru si alu mineraleloru. Despre regnulu primu tractéza Zoologi'a, despre alu doilea Botanic'a, er' despre alu treilea Mineralogi'a. Fora apropierea cunoscinteloru mai principali, ce se tractéza in acesti trei rami ai scientieloru naturali omulu se simte străinu pre acestu pamântu. Apoi ins'asi demnitatea omului si cultur'a universală, deobligatoria pentru fiesce-cine pretinde intr'unu tonu imperativu, că omulu se cunósca productele mai principali si despre acelea se-si formeze unu conceptu sistematicu.

Dupa-ce scól'a poporala este una institutiune, ce prestéza servitiie insemnate culturai universali, pentru-ace'a n'ar' corespunde problemei, misiunei s'ale, cându ar' eschide din sinulu seu istori'a naturala; dar' chiar' si numai pentru folósele practice, ce le aduce acést'a, nu póte se lipsésca din scól'a poporala¹⁾.

Prin urmare este evidentu, că istori'a naturala trebuie se se propuna in scólele poporali. Acést'a a recunoscut'o legea si planulu ministerialu, cându pentru istori'a naturala, cá pentru unu obiectu de invetiamentu de sine statatoriu a desemnatu clasa a 5-a si a 6-a din scól'a poporala, si inca in a 5-a clase cu 2 óre pre septemána, er' in a 6-a cu 3. In urm'a acestei dispusetiuni, ce se afla in armonia cu prax'a scolastica generala si cu pretensiunile pedagogice, stau de indemána in clasa a 5-a cam 50, er' in a 6-a 60 óre de acelea, in cari se póte tractá materi'a de invetiamentu nóua. Si acum, déca in fiecare óra vomu luá câte unu productu ce trebuie se-lu facemu *mai specialu* cunoscutu, atunci in cea ce privesce estensiunea materiei de invetiamentu potemu statorí, cumcà se potu tractá *mai specialu* 120—150 producte. Cari se fia inse acestea producte? Inainte de a respunde la acést'a trebuie se scimu, cumcà cultur'a universală si legea pretinde, că in scól'a poporala se se propuna nu numai producte singuraticice, ci totalitatea acelor'a sistemisate, vá se dica trebuie se se faca cunoscuti elevii cu gruparea sistematica a producteloru. Trebuie dar', cá in scól'a poporala se se propuna istori'a naturala sistematica. Propunéndu-se asia, indata scimu ce producte trebuie tractate *mai specialu*, cà-ci alegemu reprezentantii, ce caracterisóza grupele mai insemnate.

¹⁾ Si apoi chiar' la noi cu atátu mai vértosu nu, fiendu-cà poporulu este per eminentiam agricultoru.

Pentru propunerea istoriei naturali sistematice, in scól'a poporala stau la dispusetiune 4 semestre: 2 de véra si 2 de ierna. Impartirea ei, dupa plauulu ministerialu se face asia: In semestrulu primu in clasa a 5-a se propune *Mineralogi'a*, cu observarea, că pana cându tiene *flor'u de tómma* si se potu aretá plânte in natura se ia inainte *Botanic'a*. In sem. alu II-lea totu in clasa a 5-a se continua cu *Botanic'a*. In clasa a 6-a in sem. I se tracteaza *Zoologi'a*, er' in sem. alu II-lea se recapituléza materi'a de invetiamentu din tóte trei regnele; — sistemisare si repetire generala.

Precum in alte manuale, asia si in manualulu, ce l'am scrisu mai ántáiu se descriu animalele, apoi plantele si in fine mineralele; dar' acést'a nu este datatoria de directiva in ordinea tractarei (scolastice), ci se tiene ordinea mai susu stabilita.

Ce se tiene de *metodulu* propunerii istoriei naturali, acél'a la totu casulu are se fia *intuitivu*, pentrucà nu-si póte omulu intipuí, ce imaginatiuni superficiali are copilulu despre productele, cari le vede altcum de sute de ori; tóta cunoscinti'a lui se estinde la atát'a, că respectivulu productu e mare seau micu, e albu seau negru. Asiadara n'ar' trebui se dicemu, că acél'a e calu, acést'a e brósca si apoi ce se mai invetie copilulu despre ele.

La propunerea istoriei naturali se recere, că invatiatoriulu se aiba de indemána obiecte de intuitiune; si inca la propunerea seau descrierea animaleloru si a planteloru se aiba esemplare vii. Deca esemplarele suntu mari, atunci se le arete eleviloru inafara de scóla precum de es. calulu, vac'a, etc. Cându se propunu plântele e consultu, cá fiacere elevu se aiba in mâna câte unulu din esemplarulu, ce se descrie prin invetiatoriu. Plântele le aduna de pre câmpu seau din gradin'a scólei, carea deodata are se fia si gradina botanica plântata cu celea necesarie la instructiune. Avéndu scól'a una atare gradina, elevii potu urnarí bine desvoltarea plânteloru: mugurii, straformarea acestor'a etc. Mineralele trebuie adunate din tienutu si acelea, cari nu se afla, procurate de aiurea; sàrurile se potu aflá in ori-care apoteca si cu unu pretiu bagatelu.

Deci cu chipurile, ce le procuréza scól'a si le acàtiamu pre pariete, că se bata la ochi, nu ne potemu mantuí. Acelea se le folosimu numai la tractarea animaleloru si respective a producteloru straine, exotice, cari pre la noi nu le potemu aflá; seau celu multu la repetire si grupare. Asemenea e

cu scopu, cá acelea parti din productele mèrunte, cari nu se potu vedé cu ochii liberi se le desemnamu pre tabla seau se le aretamu in chipu.

Intre tóte formele de invetiamentu mai corespundietória e cea *heuristică*, mai alesu la propunerea istoriei naturali, pentru ace'a recomëndamu, cá acést'a se se propuna prin întrebări.

Dar' acést'a forma de propunere numai atunci póte desvóltá efectu satutariu asupra mintiei, inimei si caracterului, déca tóta întrebarea se îndrépta numai asupra obiectului. Invetiatoriulu trebuie se scie materi'a propunénda din cuvéntu in cuvéntu si din propusetiune in propusetiune, pentrucá numai asia póte pune corectu singuraticele întrebări si numai asia póte tiené calea cea drépta pâna in finea prelegerii. Acést'a numai asia e posibilu, déca invetiatoriulu se pregatesce punctuosu pentru prelegere: e cu considerare la productu, dar' si la celea cuprinse in manualu. Asiadara se propunemu liberu, dar' nu independentu de manualu: pentrucá se nu se nasca abatere între propunerea nóstra si între manualu, si asia se nu fimu constrinsi dupa propunerea libera a mai tractá inca odata separatu materi'a din manualu.

In resumatu, utilitatea practica si morala, ce o aduce istori'a naturala, pretinde, cá acea se se propuna in scól'a poporala, si inca sistematice, pentrucá acést'a o postesce cultur'a universală, acést'a o dictéza legea ministerială¹⁾.

Epistole de pre terenulu pedagogiei practice.

III.

Stimate amice!

Dupa-ce ti-am desfasuratu in epistol'a precedentă principiulu „se nu încordămu preste mèsura spiritulu pruncului“, urméza se-ti espunu si alte principie pedagogico-didactice, cari stau in legatura strinsa cu tem'a mea, cu încarcarea prea mare a mintiei bătului.

Celu mai de aprópe principiu mi-se pare, cá e „*se dămu bătului numai atare ocupatiune spirituală, ce elu o si póte ispravi dupa gradulu de desvóltare alu mintiei sale!*“. Crerii adeca suntu cá si stomaculu. Trebuie se-i dămu nutreméntulu, ce i-se potrivește cu form'a si capacitatea sa de mistuitu, pentrucá numai in casulu acést'a póte si stomaculu cá si crerii se-lu prelucra. Si in punctulu acést'a gresiescu, intru câtu se încarca spiritulu scolariloru cu feliu de feliu de cunoscintie, cari numai le presupunu educatoriilă la dènsii, dar' in fapta nu le posiedu, si asia îndopându-i cu dènsese, nu le potu prelucrá, nu le potu mistuí. In casulu de fatia de vina este vanitatea parintiloru si a invetiatoriloru. Din rezultatele pariale dobândite iéu

¹⁾ La noi, mi-se pare, cá in pucine scóle se propune istori'a naturală sistematică, nu pentrucá dóra n'amú avé manualu, cá-ce de acést'a s'a ingrigitu Auctoritatilă competente, ci caus'a jace aiurea.

âniama, curagiu a grabí înainte, in fug'a trenului, pentru de a face din baetii lorú *minuni*. Si nu-i vorba; cu multa truda si ostenéla baetulu se dá dupa pèru, cá-dí, nu de geab'a l'au asemenatu inca cei vechi cu nuéu'a si cu cér'a; in urma fuvinge, cum învinge, munc'a titanica; dar' munc'a acést'a se face, se ispravéște pre cont'a desvóltarei esterne a creriloru. Acesti'a, dreptu i se desvóltă, dar' din lontru, si chiar' impregiurarea acést'a este o dauna física. Nu trebuie se pierdemu din vedere pre nici o clipéla, cá feluritele cunoscintie scolare presupunu desvóltare anumita gradată. Si déca nu bagamu in séma impregiurarea acést'a, baetulu se încórdă prea preste mèsura si *sufere dauna* si in spiritulu si in corpu. Parintii, cari grabescu preste mèsura progresulu prunciloru sei, suntu dusimaniilă lorú. Dènsii fmidilocescu, de pruncii lorú progreséza iute dintru inceputu, inse dela o vreme stau pre locu, si de obiceiú i întrecu acei'a, pre cari mai înainte i-au întrecutu ei. Altu principiu asemenea celui de mai înainte este si urmatoriulu: „*Se nu dămu creriloru prea multu lucru!*“. Precum se ingreuna stomaculu, cându mánca mu prea multu, chiar' asiá se potu ingreuná si crerii. In punctulu acést'a gresiescu mai alesu cas'a parintiésca. Suntu multi parinti mai alesu de cei cu stare, cari nu se indestulescu cu invetiatur'a, ce o primescu pruncii lorú in scóla, trebuie se-i mai invétia si acasa. Baetulu nu face destulu progresu in scóla, nu scie bine pre din afara lectiunilă; deci i mai conducú unu dascalu privatu, carele se-i mai esplice, se-i mai lamuréscă cunoscintiele propuse in scóla. Apói trebuie (?) se mai invetia déca nu *dóue* celu putfnu si o *limba straină*, carea nu este limb'a propuneri in scóla, la carea din întèmplare âmbla baetulu. Ba! mai alesu pentru fetitié se mai conduce si unu magistru de musica (piano etc.), si la baeti nu arare ori unulu de violina. Prunculu este ocupatu tóta diuliti'a; nu i se dá rágazu, de câtu dóra cându mánca, si apoi pucina pausa dupa mánca, si apoi éra si la lucru, vedi Dómne! cá lu-lasi de capulu lui, face nèrodii si nasarimbe! — Vine sér'a, cá se nu faca larma, ori se dée de lucrulu parintiloru seau servitoriloru, i-dáu se cetéscă schitie geografice, de caletorie, naratiuni, basme etc. Cá acést'a este lectura nevinovată si usióra, nu încórdă crerii, ci numai distrage baetulu. Cunun'a se pune in unele familie mai alese si mai culte (!) prin imbiarea s'au permissiunea baetului a bè teea a luá parte la conversatiunea celoru adulti, ce se încinge de obiceiú la si dupa mésa. Asiá vine tèmpulu culcarei; baetulu tardfu si iritatu se pune in culcisiu, si dórme . . nelinistitu. Demanéti'a lu-trediescu de tèmpuríu, cându dórme bine, cá se-si repetiésca lectiunilă si se nu se întârdie dela scóla. Se nu mi-se obiectionéze, stimate amice, cá esagerezú. In multe familie am vediutu cu ochii proprii esecutându-se planulu de crescere schitiatu acilea. Indesiertu m'am încercatu se convingu parintiilă despre procedur'a lorú gresita, cá argumintele si sfaturile mele au avutu mai totu-de-a-un'a sórtea de a remáné neascultate. Uita ațari parinti, cá dènsii suntu dusimani

mari ai prunciloru lor, pentru-cà asiá se facu vinovati de vermele, care incepe de-odata cu zèlulu lor a ródè la radecin'a vietiei fragede a acelor'a.

Ce-i dara de facutu, stimate amice, deca si trebuie se vremu, cá generatiunea nóstra *inteligenta* se prosperéze atâtu din punctu fisicu câtu si spiritualu? Mi-se pare, cá in prim'a linia trebuie se tieluimu cas'a parintiésca, famili'a, ca de-o-cam-data dèns'a, indestulindu-se cu lucrulu ce-lu dà baetului scól'a, se încete cu adausulu, vréu se dîcu cu pretensiunile sale; se nu mai incarce si dèns'a baetulu cu munc'a spirituala intr'unu tîmpu, care nu-i menitu pentru aceea; cá se nu-i dée lucruri, ce ace'l'a nu-i in stare se le ispravésca fàra mare incordare, si ce-i capulu lucrului, se lase baetului destula vreme si inca se-i cerce privilegiu a-si pausá si recreá crerii. Si cu desfasurarile aceste am ajunsu la principiulu alu patrunea: „*Ingrigiti-ve de recreati'a de lipsa pentru baetu*“! Nu fàra cauza pedagogii si toti barbatii de scóla s'au ingrigitu la croirea planuriloru de invetiamèntu de díle feriale, de domineci si serbatori. In dílele, in tîmpulu acest'a se nu lucre baetii cu crerii. Este in mare gradu lipsa de prudentia pedagogica, cá se nu dîcu pècatu, a rapí baetilorn si acestu tîmpu de recreatia si a-i tîné in amar'a de disciplina, ce vré se díca „robía spirituala“, cá se continue cu lucrarile loru scolastice. Dóue luni de díle de pausa suntu hotarite creriloru spre a loru recreare. Acele se le lasamu la dispositi'a scolariiloru — fàra nici o stirbare. Dreptu-i, cá scolariulu uita sub decursulu acelor'a; dar' uitarea acést'a usioru se vîndeca, se aduce la locu. Pentru-cà se nu uitamu, cá ce a invetiata scolariulu, se afla in conscienti'a lui, unde s'a intunecatú numai si de unde fàra multa truda si ostenéla ésa éراسi la ivéla indata ce i punemu seau lasamu se-i tréca pre díu ainte siruri de idei asemene celoru din „magazinulu“ conscientiei. Si apoi in invetiamèntu tóte lucririle de idei suntu multu, pucínu asemenea. Asiá daun'a, ce s'ar' paré, cá urméza din uitarea scolariului, nu se póte de locu asemená cu folosulu, ce-lu trage dènsulu din recrearea si intarirea creriloru. Paus'a, linistea spirituala mai lunga contribue esentialu la intarirea corpului. Sângele, ce altcum este de lipsa la lucrarea creriloru, trece in folosulu formarei si desvóltarei organelorú din afara.

Altu medílocu spre reinnoírea creriloru, spre suplinirea acelorú materii, ce se cheltuescu prin lucrarea spirituala, este *somnulu*. Si in punctulu acest'a gresiescu fòrte multu si fòrte multi. In tîmpulu Românilorú si in evulu de midílocu credeáu ómenii de-ajunsu pentru tinerime 6—7 óre de dormire. Acést'a mesura poteá fi atunci indestulitòrie, pentru-cà atunci junimea erá si dupa fisiculu si dupa spiritulu seu mai pucínu ocupata. La noi inse, unde incordarea spirituala este mai mare, are baetulu lipsa de 8—10 óre de dormire, spre a poté reinnoí materiile tocite prin lucrarea spirituala de preste dí. Urmarea este: baetulu, micu cu mare, se se culce la 8¼, celu multu la 9 óre, spre a apucá a-si restaurá poterile prin somnu cumu se cade.

Fiá, cá si aceste reflexiuni neinteresate se adauga la educatiunea si instructiunea rationala a tinerimei nóstre.

Salutare!

V. Gr. Borgovanu.

Clase pregatitòria in scól'a poporala.

Nu numai la noi la Români, ci chiar' si la alte popóra mai inaintate in cultura cu greu vei gasí omu cu cev'a carte, care se nu se sèntiesca — in teoria — acasa in ale dascaliei. La noi cu deosebire fia-care omu cu carte e unu dascalu, unu pedagogu si in celea díu urma póte numai dascalulu nu e consideratu de atare. Pre elu toti lu- invetia, lui toti i-dáu sfaturi, toti lu- critisésa, intr'ale scólei elu e celu mai micu, celu mai pucínu. Déca invetiatoriulu cutéza a-si deschide gur'a i-o infunda numai decátu cu argumentulu usitatu: „D-Ta ce scói, n'ai invetiatu atât'a carte cáta eu“. Te-ai convinsu, trebuie se taci.

Pentru invetiarea celei mai simple maiestrii se receru ani, cându inse e vorba de dascalfia s'a ispravitu, are vorba ori cine, cá-ci pentru dascalia nu trebuie nici una pregatire extra, ci este destulu deca amu invetiatu ori ce carte, fia ace'a chiar' si chinesiséca.

In tîmpurile, cându dascalii se inoláu mai cu séma din soldati obsitari, calciunari diplomati etc. póte eráu la loculu seu parerile despre chiamarea dascalésca, astadi inse in seclulu luminei acceptamu pareri mai luminate.

Deca chiamarea scólei respective a invetiatoriului poporalu ar' stá numai din instruirea in scriere si cetire precum erá mai demultu, atunci si noi amu recunosce cu placere, cá pentru dascalfia nu este de lipsa cev'a pregatire extra. Cându inse scimu cá invetiatoriulu prelânga scriere si cetire mai are se propuna o multime de obiecte dupa unu ore-care metodu pre cátu se póte de usioru si naturalu; cându scimu, cá acestu metodu seau aceste metode trebuie se le invetie omulu in o scóla anumita, in preparandia, dela profesori anume pregatiti pentru treb'a acést'a; si in urma cându scimu, cá instructiunea este partea cea mai usióra a chiamarei invetiatoriului si cá partea cea mai grea este educatiunea, care nici nu se póte desparti de cea de ântâiu si a carei principii inca trebuie invetiate din anumite carti si acelea apoi aplicate in pracsá, atunci trebuie se recunoscemu, cá pentru dascalfia inca trebuie se ne pregatimu anume, se invetiamu si se ne pregatimu continuu. Se ne aducemu aminte de cuvintele renumitului Chaning: „Este cu multu mai greu a educá bine unu copilu de cátu a guverná bine o tíera“.

Da intru adevèru este forte greu si chiamarea nostra este forte grea. Unu invetiatoriu bunu desi s'a pregatitu conscientiosu pentru carier'a sa si s'a pregatitu cu tote armele necesarie totu-si adese ori se sènte debilu facia de multele greutati ce-lu intimpina. Acestu sentiu de debilitate numai pre cei fricosi i- descuragiéza, ér' pre invetiatoriulu adevèratu lu- indémna la activitate mai mare.

Cu celea premise n'am intentionatu altu cev'a, de câtu cá prin trecatu se aretu cá a fi invetiatoriu astadi nu e cev'a lucru usioru. Pentru carier'a dascalésca trebue se ne pregatimu conscientiosu, cá-ci multe greutati ne ascepta.

Nu voiu de asta data se insiru tote greutatile ce-lu intimpina pre invetiatoriu, ci me marginescu la un'a singura de care dáu cu deosebire invetiatorii rurali. Se vedemu care este ace'a.

La inceputulu anului scolasticu prelânga 30—40 elevi vechi ne mai vinu alti 30—40 incepatori. Nu amintescu aci greutatile ce le intimpinamu cu primirea si dedarea acestoru din urma. Dupa-ce micutii sau impretinitu cu scól'a, incepemu pregatirea la scriere si cetire. Aci observamu, cá unii copii mai indemanatici, mai desvoltati, imitéza si facu totu ce vedu, cá face invetiatoriulu, altii diu contr'a nu audu, nu vedu. Cu acesti'a merge lucrulu greu. Invetiatoriulu face totu ce e posibilu, dar' indesiertu. Bietii copii nu potu tiené rostu cu cei alalti. Lucrulu se incurca si mai tare, cându se incepe ins'a-si scriptolegi'a. Dupa ce s'a pertractatu câte-va litere, bietii copii ajungu in tempulu acel'a, cându inca nu erá facuta lumina. Unu chaosu i-incungiura, din care nu mai potu esí. Nu mai potu distinge nimicu.

Pre bietii copii nu-i potemu lasá in acestu intunerecu, trebue se le damu lumina, cá-ci altu-cum adormu. Eta greutatea. Greutate pentru invetiatoriulu conscientiosu, ér' pentru diletanti usiorintia. In scól'a cestoru din urma atari copii potu dormí totu anulu, cá-ci nu-i conturba nimenea.

Se cercamu dupa caus'a pentru ce acesti copii nu potu tiené rostu cu ceialalti.

Scimu, cá D.-diu a plantatu in omu o schintea divína — spiritu. Acést'a este partea cea mai pretiosa a omului. Acést'a schintea, pre cum scimu, la inceputu are una lumina tare debila abia licuresce, prin cultivare inse pre incetulu devine totu mai lucitoria, luminéza si ocupa totu mai multu terenu. Obiectele din giurulu seu, pre cari la inceputu nu le potea distinge, pre incetulu devinu cunoscute. In etatea acést'a i-se deschidu copilului oehii spirituali. Acum incepe a se interesá de totu ce vede, aude etc. in giurulu seu.

Acum incepe a intrebá: „Cei ast'a?“ si „Pentru ce?“ Spiritulu lui incepe a se desceptá.

Asupr'a desvoltarei spiritului au o influentia bine-facatória, respunsurile ce le primesce la intrebarile dese dela acei'a, cari in loculu primu sunt obligati a cresce copii, adeca dela parinti. La acést'a desceptare a spiritului ar' trebui se fia atenti ori care parinte, acumu ar' trebui se puna basa educatiunei si instructiunei de mai târziu, cu unu cuvântu acum ar' trebui se se apuce de poleirea acelei schintei divine. Dar' câti parenti corespundu detorintei parintiesci? Pucini, forte pucini! Negliginti'a parintiloru mai cu sema in orasie se suplinesce in câtu-v'a in asia numítele gradini de copii. Dar' la sate se suplinesce? Nici vorba. Ba, totu-si se suplinesce. Vér'a cu deosebire parintii si-inchidu copii in casa sub supraveghiarea unui

frate seau a unei sorori mai mari cu 1—2 ani. Fratii respective sororile mai mari i-suplinescu pre parinti. Ne potemu inchipuí ce educatiune si instructiune primescu bietii copii dela acesti instructori cu „diploma“.

Cu educatiunea acést'a ajungu anulu alu 6-lea, cându legea i-oblega a frecuentá scól'a. Apoi se ne miramu cá nu audu, nu vedu. Au cine le-a esereitatu sêmтиurile lor. Se ne miramu, cá intregu dictionariulu lor abia sta din 80—100 cuvinte! Nui mirare. Au cine le-a datu respunsu la multele iutreburi, cându eráu inchisi in casa, seau se jocáu tota diu'a in pravu seau in burueni? Obiectele cu cari conversáu.

Ce face invetiatoriulu dela sate cu atari copii? Fiindu-cá legea pretinde, asiá i-pune si pre acesti'a in banca unulu langa altulu. Am vedutu mai susu ce progresu face cu acesti'a. Si acumu scimu si caus'a pentru ce bietii copii nu potu tiené rostu cu ceialati. Nu potu tiené rostu cu ceialalti, pentru-cá spiritualminte sunt seraci preste mesura. Seracu e giurulu lor, seraci sunt si ei. Schinteu'a divina dorme inca, n'a fostu cine se o descepte. In locu de nisce altoi nobili, maracini forméza ornamentulu spiritului acestoru copii.

La acést'a se adauge, cá unii copii si corporalmente inca sunt debili, nedesvoltati. Debili si nedesvoltati din lips'a nutrementului.

Dela atari copii invetiatoriulu nu pote, nu-i iertatu se pretinda câtu dela altii atâtu corporalmente câtu si spiritualminte mai bine desvoltati. Nu, cá-ci ar' fi o mare tortura pre bietii copii, ma chiar' si pentru invetiatoriu. Atari copii, deca pretinde invetiatoriulu prea multu dela ei se disgusta, urescu scól'a si apoi cându a ajunsu lucrulu pana acolo, s'au ispravitu tote.

Dar' ce se facemu cu atari copii? Sei punemu in clasa pregatítoria. Va se dica in scól'a poporala prelânga celea 6 despartimente se facemu si clase pregatítoria. Lucru cam greu si totu-si trebue se-lu facemu, cá-ci mai târziu noue ne vá fi usioru.

In clasa pregatítoria trebue se se suplinésca negliginti'a familiei. Clasa pregatítorie trebue se fia in micu acea ce e prin orasia, scól'a fröbeliana, gradin'a de copii. In clasa pregatítoria trebue se se desvolte atâtu corpulu câtu si spiritulu copilului.

Dar' cum se facemu clasa pregatítoria? Voiu spune. Tomn'a dupa ce s'a inceputu instructiunea, pre incepatori i-punemu la o proba de 4—5 septemani. In tîmpulu acest'a i-potemu cunosece pre toti. La 4—5 septemani pre cei mai debili mai nedesvoltati i-separamu si acesti'a voru forma clasa pregatítorie, ér' pre acei'a cari sunt destulu de desvoltati i-punemu in clasa seau despartimentulu I.

Dar' ce obiecte se luamu in clasa pregatítoria? Ast'a ni-o spune lips'a copiiloru. Trebue se le deschidemu oehii, urechile cá se veda si auda, trebue se le deslegamu limb'a, cá se pota spune ce vedu si ce audu. Spre acestu scopu ne vomu folosi de instructiunea intuitiva, bas'a a tota

instrucțiunea. Obiectele din scôla, din curte, de acasa, animalele de casa, plantele din gradina etc. eta materialu abundantu pentru ei: Nisce poesii mici si frumoșiele inca voru fi bune aci. La instrucțiunea intuitiva nici nu-i de lipsa se-i separamu de ceialalti.

Pentru deprinderea mânei voru face mai ântâiu nisce puncte apoi linii, figuri mai usiore.

Bietii copii cându voru vedé pre tablitiele loru unu scaunenciu, o méșă mica etc. voru sêmti o placere nespusa.

Mai târdu potu scrie si câte-va litere. Dar' in scriptologia voru inaintá incetu. Scopulu este, cá se le damu tempu se se desvolte.

Computulu inca vá figurá între obiectele clasei pregatitória. La instrucțiunea intuitiva au terenu largu de a numerá.

Cantulu inca le place. Voru cantá si micutii alaturea cu ceialalti.

Acestea se fia obiectele clasei pregatitorie.

Cu o greutate mai multu pre umerii invetiatorului. Dar' acést'a greutate se o suportu cu placere, cá-ci cu atátu mai usioru i-vá fi in anulu urmatoriu. Atunci in despartimentulu I vá avé copii desvoltati, cu cari vá pote inaintá usioru, si mai usioru i-vá fi pana in capetu.

Probatu deci fratí invettatori si faceti clase pregatitória, si sum securu, cá reu nu ve-v'a paré.

Petru Uguoreanu.

Tractarea unei bucăți de lectură.

*Fratele marimimosu si generos**.

Cetesce mai departe B.! Ce ai cetitu pâna la punctu? Ce se dice despre celu din urma din copii adeca despre Joanu? (cá a fostu dusu in retacire). Bine e ôre cându unu copilu se rêtacése, adeca pierde calea cea buna, prin o pãdure, ori prin locuri necunoscute? Ce se póte întêmplá cu elu? (póte se cada in vre unu locu primesidiosu si se se prepadéseca, ori lu- potu mâncá férele selbatece). Asiá se întêmpla si cu copilulu, care se abate din calea binelui si apuca pre cãli rele, adeca pre cãli rêtacite. Prin ce a fostu dusu in rêtacire Joanu? (prin sfaturi rele). Ce socotiti voi, ce sfaturi rele vá fi primitu Joanu, dela ómeni rei? (Cá se nu invetie, se fure bani dela tatalu seu, se beie, se se jóce in cârti, se nu lucre, se fia risipitoriu s. a. s. a.). Inca odata C.! D.! E.! Bine e se ascultamu noi de ómenii, cari ne dau astu-feliu de sfaturi? (Trebue se ne ferimu de ei mai tare cá de focu). Prin sfaturi rele, ce ni se strica? (moravurile — adeca naravurile bune). Ce -si strica si Joanu? Spuneti-mi nesce moravuri, pre cari trebue se-le aiba toti copiii? (cinstirea parintiloru, a invetiatoriloru, a toturora ómeniloru, iubirea lui Domnedieu, a fratiloru, placerea de a invetiá, iubirea curatieniei si a rondului bunu, urfrea minciunei, a furtului s. a. s. a.).

*) Pag. 40 si 41 din «a dóu'a carte de lectura si invetiatura etc. de J. Popescu».

Cine suntu pusi de Domnedieu, cá se invetie pre copii moravuri bune? (parintii, invetiatorii si preotii). De acesti'a dara se ascultati, déca vreti se nu fiti dusi si voi in rêtacire cá Joanu! Ce i-a facutu tatalu sêu prin portarile sale cele rele? (neodihna multa). Si inca ce? (mare superare). Pentru-ce? (pentru-cá parintii vreau, cá copiii loru se se faca ómeni cu moravuri bune, se se faca ómeni cu nume bunu si cinstiti, precum si locutori ai raiului in ce'a lalta viétia). Dar' apoi prin moravuri rele nu potu fi ómenii fericiti? (acést'a nu s'a întêmplatu si nu se vá întêmplá).

Cetesce mai departe F! Ce se dice aici pâna la punctu? Cine se intielege prin vorb'a: acést'a? (tatalu). Ce a facutu tatalu? (lu- desereditá). Ce insemnéza: a desereditá? (a nu-i face parte din avere). Pre cine lu-desereditá? Din ce cauza? (de necasu). Si ce facu cu averea sa betrânulu? (o testá — adeca o lasá). Cui? Bine a facutu ôre betrânulu? (Bine). Pentru-ce? (pentru-cá Joanu, cum erá risipitoriu, prapadiá averea; dar' asiá George a inmultit'o prin bun'a lui economia si s'a folositu batar' elu cum se cade).

Cetesce mai departe G! Ce ai cetitu pâna la punctu? Unde se aflá Joanu? Ce facea prin lume? Ce insemnéza: a pribegí? (s'a explicatu in punctu 1 la pregatiri). Cum se intielege aici vorb'a: lume? prin sate si orasie — din tíera in tíera). Ce a auditu elu odata, cându pribegíá prin lume? (a auditu de mórtea tatalui seu). Ce i-s'a întêmplatu, intielegându acést'a? (fú adâncu misícatu). Cum se dice altu cum acést'a? (s'a superatu fórte tare). Pentru-ce? (pentru-cá i-i erá tata). Si inca mai tare pentru-ce? (pentru-cá nu i-a indulcitu betrânetiele aceluia, adeca nu i-a facutu bucuria prin portarile lui, ci din potriava: i le-a amaritu si ingreuiatu, adeca i-a facutu mare superare). Cu ce suntu datori copiii fatia de parintii loru betrâni? (se-i ajute, se-i mângaiie, se le faca viétia placuta). Facut'a acést'a Joanu? (Nu, si pentru aceea erá elu atátu de superatu).

Cetesce mai departe H.! Ce ai cetitu pâna la punctu? Ôre âmblatuiá bine lui Joanu in pribegia lui? (Nu! Elu de buna séma, cá s'a lovitu de multe nêcasuri si s'a saturatu de ele; de aceea a inceputu a se gândi, cá a facutu reu, ceea ce a facutu, pâna acum). Cu ce vorbe se esprima acést'a in carte? (si-a venitu in fire — a venitu la mintea cea buna, — si-a cunoscutu rêtacirile, ceea ce mai inainte nu-i trecea prin minte nice odata). Ce se póte dice, cá a mai fostu caus'a acestei grabnice schimbari? (mórtea tatalui sêu). Intêmplari mari, precum suntu: mórtea, bóle grele si alte nenorociri, schimba de multe ori cugetele ómeniloru. Ce a facutu Joanu, recunoscându-si rêtacirile de pâna acum? (se întórse a casa si se duse la mormêntulu tatalui sêu si a plânsu cu jale pre aceluia, si s'a rogatu de iertare).

Cetesce mai departe J.! Ce ai cetitu pâna la punctu? Nu erá Joanu superatu pre tatalu seu, pentru-cá l'a desereditatu? (nu, in contr'a — adeca in potriava — tatalui

seu nu se plângea de locu). Si cum vorbiá elu de repausatulu seu tata? (cu respectu — cu vorbe frumoase si cu pietate — adeca cu evlavie — cu ánima buna si cu dragu). Si pre cine invinovatiá elu? (insusi pre sine). Cum dicea? („am meritatu se fiu desereditatu“, adeca: am fostu vrednicu a nu-mi lasá nimic'a).

Cetesece mai departe J.! Ce ai cetitu pâna la semnulu esclamarei? Ce a facutu Georgiu, dupa ce a auditu, cá fratele seu s'a întorsu, a fostu la mormântulu tatalui seu si a plânsu cu amaru, rogându-se de iertare? (a voitu se se se întâlneasca cu elu). Dar' óre pentru-ce nu se vá fi dusu Joanu la fratele seu? (de buna séma i-va fi fostu rusine de dânsulu si n'a indrasnitu). Intâlnit'a George pre fratele seu? (dá). Si ce a facutu? (la imbracisiatu si a inceputu a vorbi cu elu).

Cetesece mai departe L.! Ce ai cetitu pâna la semnulu esclamarei? Ce a dîsu Georgiu catra Joanu? (tat'a mi-a lasatu mie tóta averea sa, pentru-cá tu atunci erái risipitoriu si totu prapadeai averea, déca o apucái in mâna; acum inse vèdu, cá te-ai indreptatu, adeca te-ai facutu omu cum se cade si déca erái tu asiá la mórtea tatei, de buna séma nu te desereditá, deci ti-dau partea, ce ti-se cuvine, si se ne iubimu totu-de-a-un'a cá doi frati buní!).

Fiti acum atenti! Cum s'a portatu Joanu pâna la unu tîmpu? (fórte reu). Si mai pre urma, dupa-ce a datu de o multime de rele, ce a facutu? (i-a parutu reu de ceea ce a facutu si s'a facutu bunu).

Cum s'a portatu Georgiu in tóta viéti'a sa? (totu bine). Prin ce si-a aretatu elu bunetatea fatia de fratele seu Joanu? (prin marinimositate si generositate).

De care ve mai place voue, dintre acesti doi frati? Dar' lui Domnedieu? Cum trebue se ne portamu si noi facia de fratii nostri? (cu marinimositate si generositate).

7. (Istoriséza din nou scolarii bucat'a acést'a cu cuvintele proprie).

8. (O cetesece apoi éراسi invetiatoriulu si dupa elu câtiv'a scolari).

9. (Li-se spune se-o cetésca pre acasa mai de multe ori — eventualu se o invetie si de rostu).

10. (In alt'a óra se recetesece, se enaréza prin scolari, se esaminéza esplicările logice, facute in ór'a trecuta — eventualu se si memoriséza).

R. Simu.

(Vá urmá).

Scrisóre dela sate.

Sciendu eu, cá scól'a este unu bunu alu totoror'a si cá ori-câte se-aru serie in folosulu si progresulu ei vá remané inca de dîsu si de facutu si urmatoriloru mi-permitu cu totu onorulu a ve trâmite scrisórea mea de si a mai aparutu in pretiuíta-ve foia articlu cam de asemenea cuprinsu.

Cu multe si mari greutati are se lupte astadi poporulu nostru, dar' nice un'a nu este asemenea intunecului ce vécuri multe au gramaditu asupra capului seu, cáci desí

radiiele binefacátorie ale culturai au inceputu a licurí pre cerinlu acestui poporu totu-si suntemu inca abia in diorile reinvierei, si numai cu greu urca sórele pre orisonulu nostru, si numai cu anevoie se imprascia negur'a trecutului.

Trebue negresitu se sêmtimu o dulce bucuria, cându privindu preste trecutulu, ce se duce, damu cu ochii de presentulu si viitoriulu, la care tindemu, cáci frumosu apusu vestesce frumós'a demânétia si demânéti'a in care ne aflamu ne dá sperantia de o dî si de unu viitoriu si mai frumosu.

Nu este inse iertatu nice odata se gândimu, cá am ajunsu la culme, cí trebue se mergemu totu mai inainte si se facemu totu mai multu cáci celu ce se opresce si numai face nemicu remâne asia de indereptu, încátu nu mai póte in veci se ajunga tîmpulu, ce sbóra, si pre cei ce tienu contu de progresulu lui.

Si chiar' fiindu-cá am dîsu, cá urmele trecutului umbrescu inca si astadi preste vieti'a nóstra, trebue se punemu umeru la umeru, suflare langa suflare, si se imprasciamu acestu intuuerecu, luminandune cu fáciiele sciintiei si facându, cá radiiele ei vivificatorie se strabata adâncu in poporulu nostru.

Românulu este unulu din celea mai conservative popora; dorere inse, cá elu conserva totulu, binele la olaita cu reulu, si numai cu anevoie lu-poti scóte din sêritele lui, numai cu greu lu-poti capacítá se paraséasca obiceiurile nefolosítorie si stricatióse, si numai luminandu-i mîntea, si deschidiendu ochii sufletului seu cá insu-si elu se véda folosulu practic, ori reulu lucrariloru s'ale; si éta unu rolu celu are scól'a si inca din celea mai principale.

Scól'a are chiamarea nobila si sânta: se descepte, se instrueze, se lumineze, si are detorintie se arete rezultate practice preste totu loculu, usiurându sórtea poporului, deschidiendu ochii tieranului, si invetiandu-lu se lucre cu insistintia, se produca multu si cu usiurintia si se scie crutiá cu cuvenintia.

Scól'a trebue se implânte sêmtimentele de dreptu si datorintia, si acestea se le desvolte cátu numai se póte. O! scól'a, numai ea póte adi fericí unu poporu.

Si este priceputu adi acestu principiu mai multu cá ori cându; in tóte partile provinciei nostre besericesci s'a facutu si se face multu in acestu intielesu; multiamita ingrigirei neadormite a Ilustriloru nostri Prelati si a organelorulu lor subalterne.

Seau ridicatu scoli frumoase, seau provediutu cu aparatele necesarie, má potemu díce, cá seau sistemisatu si salariiele invetiatoriloru, pregatindu-se de odata si invetiatori mai cualificati si mai destoinici; s'a facutu si se face inca.

Si totusi merge cu incetulu, fórte cu incetulu. Au trecut acelea vremuri, cându invetiatorii erau priviti cá m chiorisii; si avéau se lupte totu numai cu necasuri: scoli rele si nepractice, salariu de 20—30 fl. v. a. la anu, si inderevnici'a si nepricerea poporului nostru pana la renitentia.

Astadi invetiatoriulu este privitu ace'a ce este, elu

ocupa locul de frunte si este mândri'a poporenilor sei, preotulu lu-ajuta in intreprinderile lui, fruntasii comunei lu-iubescu si stiméza, si in multe locuri lucrurile mergu de minune bine; toturor acestor'a le dicu din ânina: curagiu si inainte pre calea onorei si a detorintiei.

Dar' cauta se me oprescu pucînu la partea cea alalta cãci gasesci sate mari si bune cu scoli bune si salarisate si totu-si nu se face nice unu progresu in ele.

Acést'a cestiune ori-cãtu ar' fi ea de odiósa, totu-si seriositatea causei pretinde imperiosu o discussiune, cãci e in prea multe locuri asiá, încãtu asiu poté numi cu numele dieci de locuri.

Chiemarea acestei foi inse este: a indigetá binele si a-lu face se prinda radecini, a aretá rèulu si a conlucrá pâna la sudori spre estermínara lui, curandu-lu radicalu, chiar' amputandu ran'a, deca nu este altu modu de viudecare.

Am disu, cá gasesci sate mari si bune, cu scoli bune si salarisate cu minimulu 200 fl. v. a. si totu-si nu se face nice unu progresu in ele.

La-intrebarea, cá se fia óre astu-feliu de lucruri?

Respundu curatu: cá a buna sema suntu, si inca fórte multe. Ce se fia atunci caus'a acestui reu?

La acést'a intrebare respundu in celea urmátorie?

Prim'a cauza cá in scóle bune si dotate cuviinciosu nu se face aprópe nice unu progresu suntu domnii invetiatori dela acelea scóle.

Asupra acestui punctu se mi-se concéda, cá se vorbescu mai pre largu, cãci cu greu platesce ori si unde poporul 200 fl. v. a. la anu, apoi deca nu are nice unu folosu e de diece ori mai greu si mai amaru; 200 fl. v. a. in 10 ani facu rotundu 2000 fl. v. a. si acést'a e unu capitalu frumosu in lumea de acum, er' apoi acelu poporu are doue pierderi de odata, si anume: banii aruncati in vântu si vremea furata asia dicîndu, si pre carea nu o mai póte revindecá viitoriulu, si acést'a face de 200 ori doue mii fl. v. a.; si acést'a este, carea pretinde si face, cá tractarea acestei cestiuni se fia fórte seriósa.

Eu nu suntu pedagogu de profesiune, pricepu inse, cá unu invetiatoriu, cá se-si póta implini chiamarea cu demnitate, are lipsa de cualificatiunea receruta, precum si de vocatiune, seau chiamare spre statulu seu, er' apoi pre langa acestea i-mai trebuiesce apoi un'a, cá adeca se nu remâna cu totulu de lume si de progresele scólei, se cetésca mereu, se-si desvolte cunoscintiele si se si-le perfectionéze, cãci lectur'a forméza mintea si luminéza intielesulu.

E inse dorerosu, cá unii invetiatori, dupa ce-si absolvéza studiele dicu adfo cartiei, nu mai cetescu nice o carte, nice o fóia si se satenescu cum asi dice cu totulu, remânu in dereptulu vremei, carea progreseza vecînicu. Unu astu-feliu de invetiatoriu se intuneca cu totulu, si nu e capabilu de nice o insufletire, er' pre poporu si pre prunci in locu sei indulcésca si se-i atraga la scóla inca i-recesce si-i departéza.

Este tîmpulu supremu, cá invetiatoriulu se prinda cartea in mâna, se nu considere statulu seu numai cá pre

unu modu de vietia, adaugându numai la numerulu esplotatoriloru poporului, ci cându imbracisíéza acést'a cariera se-si cugete mai inainte greutatile si sacrificiele, ce i-le impune acestu statulu, si cá elu are o detorintia sânta, cá prin zelulu si abnegatiunea s'a se adauga baremi o petricica la edificiuulu culturei nóstre nationali.

Mi-voru obiectioná aici póte unii dintre domnii invetiatori: cá e usioru a creá teorii pre hartía, dar' este cu greu a-le pune in pracsu, cá eu ar' trebui se sciú, chiar' fiindu-cá traiescu la sate, lipsele, cu cari lupta unu invetiatoriu cá adeca 200 fl. v. a. abia ajungu pentru traiulu vietiei, ma si aceia i-capeta nereglatu etc.

Permita-mi inse se-le spunu si eu dóue vorbe: 200 fl. v. a. suntu mai multu cá 20 jugere de locu, canonic'a unui preotu, má in multe locuri si decãtu 30 jugere, cãci pana le economizezi acestea consumi celu pucînu 200 fl. v. a. cu servitori si lucratori, si apoi tómn'a te trediesci aprópe cu nemica si cu trud'a cea mare pre de asupra.

Sciú bine domnii invetiatori, cá crutiarea e unu principiu de vietia, si cá multi dintre domni'a loru suntu prea pretensivi si prea mândri. Se mai lase vestimentele negre si manusiele, cari tienu asia de pucînu, si se imbrace vestimente mai trainice si mai eftine, si inca cátu se pote lucrute acasa si atunci de securu le vá ajunge si pre câte unu diariu, apoi ver'a întreaga nu stee in nelucrare ci întreprinda ceva, cá nimeni nu-i opresce, si suntu atâtea cãli, pre cari potu porni spre a-si agonisi ceva si cari se-au indigetatu si in acést'a fóia, precum pomaritul celu atátu de neglesu, impletitul din paie, spetéza ori nulele, economi'a campulu etc.

Astadi multiamita lui Domnedieu, avemu mai in fia care comuna unulu, doi, trei si mai multi carturari români asocieseze invetiatoriulu cu ei intru procurarea de diuare si cãrti. Dorere inse, cá nice acolo, unde preotulu si-procura 4—5 diuare, invetiatoriulu nu cetesce nice unulu nice gratisu, cá-ci elu e satenitu cu totulu si e remasu de lume, nu are in sine ardórea receruta, entusiasmulu, celu pretinde caus'a s'a, si ne cetindu nemicu nu e capabilu de progresu, éta dar' pentru-ce in sate bune, cu scoli si salarie corespundietorie nu se face leacu de progresu in ele.

Fóia scolastica asia precum se redacteza ea astadi este mai bogata si mai variata cá ori si cându mai inainte, si concursulu atátoru capacitati pedagogice au inaltiatu in scurtu tîmpu prestigiulu ei, facandu-o si punandu-o alaturea si in fruntea toturor încercariloru de pana acuma la noi români de dincóce. Me prindu inse, cá abia 10% din invetiatorii acestei provincii Metropolitane o cetescu.

Si apoi me rogu pentru cine este infintiata acést'a fóia, deca nu pentru invetiatorii poporali? prin urmare ei suntu chemati in prim'a ordine a-o sustiené.

Si chiar' fiindu-cá ast'a nu este asia — este o dovada straluceita, cá multi dintre domnii invetiatori nu cetescu nemicu si cá prin urmare nu m'am insielatu in anunciarile miele.

Aici se sîmte necesitatea infintiarei reuniuniloru invetiatoresci, cîci ele desvolta, îndémna, entusiasmeza si priu conveniri cu cei mai descepti si luminati decátu noi se nasce si in noi o mandria si unu doru de emulare, cîci unde nu este emulare acolo totulu se stinge si pirotesece.

Atátu invetiatoriulu, cátu si preotulu, cari dupa-ce pasiescu in lume cu totulu si-uita de carte si de diuaristica se me credeti, cã reinãnu fôrte indereptu, încátu nu-i mai cunosci cãndu i-intalnesci, nu-ti sciu vorbi doua vorbe cum se cuvine, si-pléca capulu inaintea t'a, vinu in confusiune, si pare-cã se rusinéza.

Si ambii acesti doi factori suntu cei mai insemnati in desvoltarea nóstra sociala si culturala, si nu ar' trebui nice o data se se uite, cã ei se crescú pentru societate si cã ei suntu, cari au se conduca si se reformeze vietia noastra sociala, si chiar' de acea trebue inca de tîmpuriu plantata in sufletele loru idea de asociabilitate.

Acést'a inse trebue se se faca inca de cãndu suntu la scóla, infiintianduse societati de lectura, societati literarie, cãci numai prin ele se vá implantá simburile, carele apoi incoltîndu vá aduce fructe.

Celu ce nu cetesce nemicu nu se încérca a compune nemicu afara de studiu pãna ce e la scola, dupa ce vine aici la sate apoi sanatate buna, aici cu atátu mai vîrtosu nu vá intreprinde nemicu si nice nu e capabilu in veci de ceva intreprindere mai salutaria, er' apoi urmarea acestui reu o sîmte societatea in mediloculu carei'a traiescu si inca destulu de amaru.

Nu potemu pretinde, cã invetiatorii se ié iniciativ'a infiintiarei reuniuniloru invetiatoresci cãndu ei mai in genere nu au facutu nice odata parte din vre-o societate ori reuniune. Facase o societate de lectura a loru la institutetele nostre, si veti vedé, cã ei absolvãndu-si studiile si venindu aici, apoi nu voru mai poté traí izolati, voru cere si voru pretinde infiintiarea reuniuniloru, a caroru lipsa e atátu de sîmtila, in cátu e o necesitate.

Cãci dupa-ce institutetele nóstre de crescere, si auctoritatile scolare au facutu si facu acea ce pretinde legea pentru invetiatori, apoi trebue se li-se dó posibilitatea de a mai face si ei ceva, urmarindu si exhaurindu sciintia si progresele pedagogice, cari inaintéza si se perfectionéza in continuu.

A doua cauza, cã in comune bune invetiamentulu pirotesece, suntu preotii, cã directori scolastici.

Si acést'a se intielege asia: cã preotii abusandu escusa neglijintia si incapabilitatea invetiatoriului; la noi a fostu copii totu morbosi, cu diferitis, cu versatu, cu pojaru etc. si óre de ce o facu acést'a?

a) Cã nu-si cunoscú chiamarea, ei cugeta, cã la ce folosu atáta controla, cã deca stai si urmaresci pre invetiatoriú apoi te urmaresce si elu pre tine, deca silesci parintii a-si trãmite copii la scóla, te faci numai de ura cu ei, si uite ce dragutia de parochia, aici traiescu bine, la ce se-mi facu de lucru.

Si acést'a este asia, si pentru acea o punu aici se se veda si se se scie.

b) Preotulu nu-si implinesce dreptulu si datorintia facia de scóla si invetiatoriu, cãci e gresitu cu un'a si cu alta si se teme.

c) Preotulu tace, fiindu-cã nu pricepe de ce se nu taca, elu nice pentru sine nu face nemicu, nice pentru altii nu e capabilu se faca, in urma imbètrãnescé si móre seracu cã vai de elu, desf a avutu o parochia buna si canonica de 60—80 jugere.

Si ar' mai fi inca multe de dîsu dar' nu asi vreá se superu pre nimeni, ar' trebui inse mai severa contrala si mai putina considerare, unulu se crutia cã-i seracu, celalaltu, cã are multi copii, alu treilea cã e betrãnu, si totu asia; dar' me rogu e reu asia, cã vremea se duce si cei harnici fugu alaturi cu ea.

Sear' acceptá póte, cã se numeru intre causele stagnarei invetiamentulu si poporulu cerbicosu, carele nu-si dá copii la scóla, nu le procura carti, dar' nu o facu acést'a pentru-cã nu e dreptu.

Romãnulu e pretutindeni acel'asiu, aceleasi virtuti lu-caracterizeza, aceleasiu defecte le are pretutindeni, deca inse si-a capetatu omeni, cari lu sciu conduce si desceptá atunci elu sacrifica totulu, er' unde poporulu fuge de scóla si de sacrificii pentru ea — de vina suntu cei ce nu suntu harnici se-lu lumineza.

Din celea premerse se vede, cã ori si cátu s'a facutu pentru scolile satesci, totusi nu s'a facutu totulu, si cã suntu scóle bune si dotate cuviinciosu, unde nu se face nice unu progresu parte din neglijintia si nepriceperea invetiatoriului, parte din neinteresarea preotiloru, cari suntu chiamati a curatí satele loru de asfelu de morburi.

Unu invetiatoriu in conditiuni de medilocu carele in 3—10 ani nu e capabilu se arete baremi 10 copii, 10 juni cari sciu ceti si serie, acel'a ipso facto trebue indrumatu la altu modru de vietia, pentru-cã nu-si pricepe maestria si e si pecatu a sustiené pre unulu cã atarele

Cãci dóra nu avemu noi privilegiulu de a traí numai asia de a jab'a in lumea acést'a, cãndu insu-si Domnedieu a enuntiatu sentintia: intru sudórea feciei vei cascigá pânea de tóte dílele. In titlurile nóstre se cuprindu datorintiele nostre, cari pretindu se damu mai multu de cátu luamu, se ostenimu diu'a si nóptea. Si pre langa tóte apoi se mai damu si mintiei de lucru se gándéca si se nascócéca totu ce ar' fi spre binele si infflorirea poporulu nostru.

Cãci e mare inca intunereculu, in care órbeca poporulu nostru, si noi trebue se-lu imprasciamu in ori-ce chipu si cu ori-ce sacrificie. Cã inse se potemu creá o sórte mai buna poporulu romãnu, avemu lipsa de preoti zelosi si luminati, si de invetiatori priceputi si destoinici. Si e tîmpulu supremu, cã se se creeza odata acesti factori ai regenerãrii nóstre. — *M. Dutesiu in Martie 1888.*

V. B. Muntescu, preotu gr. cat.